

ГОДИНА X.

ПОЗОРИШТЕ.

БРОЈ 2.

УРЕЂУЈЕ А. ХАЦИЋ.

Иzlази за време бављења позоришне друживе у Н. Саду свагда о дану сваке представе, иначе сваког месеца по је-дан пут на по табака. — Стоји за Нови Сад 40, а на страну 60 новч. месечно. —

ИЗ „ГЕТЕОВОГ ФАУСТА.“

(Свршетак.)

Песник.

Потражи себи другог слугу ти!
 Да песник пр'аво превелико зар,
 Од природе што има као дар,
 Баш тебе ради грешно изгуби!
 Па чиме дира само срца сва?
 Па чим се руши свака незгода?
 Зар није склад, што из срца му ври,
 И свет у срце њему доводи?
 Кад природа бескрајни себи рад
 Немарно на вретено савије,
 Кад свију ствари неуљудан склад
 Зловољним звуком свуда навије,
 Ко жићем дели ред тај досадан,
 Да покрет његов буде ритмичан?
 Ко поједином даје општи рад,
 Узвишени кад звучи красни склад?
 Ко шибка буру, да се створи бее?
 Ко сутону озбиљан даје блес?
 Пролетњи цвет ко бере у свој екут,
 Да њиме поспе љубазници пут?
 Ко вије онај зеленкасти лист,
 Да њиме кити, ко је ваљан, чист?
 Ко спаја богове, Олимпу држи век
 Та људска снага у песнички тек!

Шаливчина.

Па употреб'те снагу лецу сад,
 Терајте песникован'ем занат,
 Љубавни к'о што с' тера пустилов!
 Случајно с' ближи, види, остаје,
 И свеза тако трајном постаје;
 Где ереће има, ту је и отров,
 С уживањем и бол је извештан,
 Те не знаш сам, ал' проводиш роман.
 И такав приказ треба да се да!
 Захвати, где је људски живот пун!
 Та сваки живи, мало који зна,
 И где се латиш, занимљив је тај.
 У шарне слике нешто смисла дај,
 У обмани нек истине је тун,
 Најбоља с' чорба кува тако, знај,
 Што крепи свет и диже осећај.
 Тад младежи се куши лепи цвет,

У игри вашој слуша блажен пој,
 И свакој души, бар осетљивој,
 Из дела ниче тужан рукоплет;
 У сваког с' буди неки умишљај,
 Те свога срца види осећај.
 Још спремни су на смех, к'о и на плач,
 Још полет штују, мили им се сјај:
 Та ко је готов, тај је избирач,
 Ко бива, свагда захвалан је тај.

Песник.

Па дед' ми врати оно доба ти,
 Када сам ја развијао се сам,
 Песама кад су бујни извори
 Удиљ у грудма поновили плам,
 Кад ми је магла застирала свет,
 А пупољак ми чудо обреко,
 Када сам брао хиљадама цвет,
 Што бујно беше испунио до!
 Шта имадох!? Ал' тма сам имао!
 За истином сам свагда бивао,
 У обмани сам пак уживао.
 Поврати нагона ми комешај,
 Ужитак онај, дубок, убави,
 Ах, мржње моћ и снагу љубави,
 Младост ми моју натраг само дај!

Шаливчина.

Младост је теби нужна, брале мој,
 Кад с душманима бијеш љути бој,
 Кад око врата силом-слађано
 Девојче руке вије млађано,
 Трчањем брзим ако хоћеш ти
 На мети зелен венац постићи,
 У игри бујној кад покажеш моћ,
 Пехаром пуним кад прекратиш ноћ.
 Ал' старој песми чио напредак
 Умилно, силно стати у корак,
 И замишљеном једном циљу свом
 Долутати, па ма и обманом,
 Делије старе, то је позив ваш,
 И с тога ми вас поштује баш.
 Старост нас д'ети, то је израз лош,
 Старост нас нађе као децу још.

Уравишљ.

Напустите већ једном таку реч;
 Да барем видим баш и дело већ!
 Док ласкаву сте реч изустили,
 Ко зна, шта ли смо већ пропустили.
 Шта хасни ту, о вољи зборити?
 Оклевалу се неће створити.
 Зацело ако песници сте баш,
 Песништву шаљ'те онда позив ваш;
 Ви знате, шта нам треба, шта ли не;
 Бењелук јак је нама потребан:
 С тог без оклевања, дед, пеците!
 А неће л' данас, сутра неће знам.
 Не пропуштајте баш ни један дан;
 Могућега се ваља латити,

И срчано за врат ухватити;
 Утећи неће, не да одлука,
 Те чини своје, мора, а шта зна. —
 Ви знате, на позорници баш немачкој,
 Да покушава сваки начин свој;
 Немојте дакле да ми штедите
 Машине моје, или проспекте.
 Узмите сунчев, ил' месечев зрак,
 А звезде можда расинати чак.
 Камење ту је, ватра, водопад,
 И птице ту су, ту су и зверад.
 Прикажите у тесној кући тој
 Створова силних неизмерни број,
 Те ступајте позорно у напред,
 У пак'о с неба кроз васцели свет.

Милан Савић.

Балканска царица.

(Свршетак.)

Други чин почиње се разговором између станкових слугу, Иве и Угљеше, који се разговарају о последњем рату, док се њихов господар под шатором одмара од пута. Иво је брбљав, те пријатељу свом открива тешку тајну, која му не да мира. Прислушкивао је, кад му је господар био на тајном састанку са неким старим Турчином. Мало после кнез Станко предаде му писмо за тог Турчина, а он је то писмо, зло слутећи, послао кнезу Ивану. Станко излази из шатора и слуге му носе посласнице. По ручку зове гуслара. Он му пева Вука Бранковића, како је свога кнеза издао на Косову пољу. Песма проклиње издајницу. Станко зловољан тера гуслара. За тим јавља се Даница са пријатељицом својом Мартом (призор је код Бериславице, њихове отаџбине, где Морача утиче у Скадарско језеро). Оне наричу, јер је оцу даничином стигао глас, да је Станко у боју код Кроје заробљен и чамп у једренетској тамници. Станко, који је девојке из далека гледао, ступа напред. Даница га опази и онесвести се. Кад је Станко и Марта однесу у шатор, долазе посланици кнеза Ивана, да поздраве Станка. Међу њима су Дејан и Перун. Дејан из далека спомиње Станку оно писмо, али додаје и то, да ће добро проћи, ако се покаје и поврати на очинско срце. Станко је јогуница, не покорава се,

него на послетку призна, да ће са својим присталицама Султану. „Не мисли,“ — каже му љутит Дејан, — „да је Црна Гора баштина твоје куће. Ако ћеш с народом, добро; не ћеш ли, ти одлази!“

Једва можеш веровати својим ушима. Кнез владалац и самодржац, да казује такве речи своме народу са позорнице! Тако је то; али кнез Никола може, јер нема на свету кнеза, који је тако спојен са животом свога народа, као он и његова породица.

Кад молитве и претње не помажу, Дејан каже Станку, да је издајница. Потезу се мачеви и Дејан пада рањен. Говор дејанов на смрти показује, да је песник у том карактеру хтео изнети најлепши пример племенитог црногорства. Он, који је сав свој живот провео служећи кнезу Ивану, рањен од иванова сна, заклиње убицу, да се окане срамотне одлуке, да постане опет родољуб, и он ће пољубити руку, која га је смртно ранила, и умреће задовољан. Станко је потресен, нагиње се Дејану, који се од радости разабера, али у последњем часу побеђује покварено срце и упорно јогуњство. „Ја идем Султану,“ — вели Станко, и та реч задаје Дејану последњи ударац. Дејана носе мртва, а Станко се спрема на отметништво. Долази Даница и Марта. Даница кликће од радости, што је угледала жива вереника, а кад јој Марта

каже, да је Станко убио Дејана, она не верује. Ето Станка. После загрљаја Станко признаје, да је убио Дејана, али он га је увредио. Она му прашта. Кад јој он своју тврду одлуку каже и зове је, да с њиме пође, подиже се права Црногорка и рече: „Никад!“ — „Шта те веже . . .?“ — „Шта ме веже? Све ме веже!“ У заносним стиховима казује своје одушевљење за сиромашну, али красну, слободну и славну отаџбину своју. Он јој каже, да ће бити царица, ако пође с њиме. Али она одговара, да је свака Црногорка мала царица. Отуда и тај наслов трагедији. Кад Станко не престаје говорити о балканској круни, којом ће га Султан наградити и коју ће он с њом заједно носити: она му у дивним стиховима каже, да је круна из туђих руку срамна. Он треба да подигне лазареву круну, која ће га прославити, а да се прође туђе, која ће га обрукати.

Станко не узмиче. У том јављају слуге, да с брда долази чета коњаника, потера. Како Даница никако не попушта, Станко јој лакоумно казује, да у Турака има изобиља лепих девојака. „И у Црној Гори биће увек јунака, који ће издајцу казнити“, — одговара му увређена девојка. У све то већем гњеву хоће да истргне сабљу од слуге, да сама убије отпадника, али кад јој не пође за руком, обраћа се чети и узвикује: „Ко је јунак и убије издајцу, добиће моју руку и све благо старога Перуна.“ Тад је Станко ухвати и повиче: „Кад мене не ћеш, не ћеш ни другога!“ — прободје је ножем и побегне. Потера, са старим Перуном на челу, налази Даницу у крви. На очево јадиковање освешћује се; као да није на смрт рањена, и док Перун изговара молитву, завеса пада.

Трећи чин. Црногорци и Турци стоје једни према другима на бој спремни. Две војске предводе два брата: Ђорђе и Станко. Од Станка отишао слуга Иво, покорио се Ђорђу и каже му, како је у турској војсци. Заповедник издаје стратегичне наредбе, а то има војничке вредности, што Црногорци могу боље оценити него ико други на свету.

Иван благосиља оружје својих војвода и призор се свршава прорицањем некога старца, који Ђорђу обећава победу и „са сабље чита“ историју Црне Горе у напред. То благосиљање оружја старијег сина против млађега, што предказује трагичну силу, уводи достојно у трећи призор, у ком је катастрофа.

Позорница представља бојно поље. Пољем леже рањени. Даница и Марта долазе, да их крепе. Разговор са рањеницима веома је карактеристичан; види се, да је по природи састављен. Међу рањеницима је и један Турчин; вапје за водом. Марта бежи, али је Даницу дирнуо тај вапај и пружа кондир рањеном Турчину. Кад он, пијући, подиже главу, она позна — Станка. Даница тргне кондир и повикне:

„ Суд овамо!
Не труј воде, отровнице!
. . . . Ни капи више!
Крета, српства издајнице!“

Је л' то хришћанска милост? — приговара јој Станко поругљиво.

Он је рањен, каже она, али је он ранио њу:

„Ти ме рани по тијелу,
И по срцу и по души,
И твој злочин спрема дома
Љубав моју не угуши.“

И не ће се светити:

„Да се светим! Глас љубави
Првобитне то ми брани:
Твоја су ми мрзна дјела,
А мили ми твоји дани!“

И пружа кондир рањеном Станку. У том упада турска чета и собом носи Станка пашу. Он зове Даницу у Скадар, она хоће и каже како:

„
Али како? Морача се
У језеро бистро слива,
А оно се у Бојану
Пред скадарски град излива.“

„
Пак ће оно као ђевер
Довести ме испред града —
Ето тако походићу
Вереника мога млада.“

И залети се, скочи — у брзу Морачу. Тај призор, кад би га претстављале

Ристори, Волтерка или Сара Бернхардова могао би по срчаности и дубоком осећању, по великој трагичности, стати уз најбоље драмске призоре на свету.

Тим се свршава трагедија. Последњи приказор има само још тај задатак, да истакне црногорску победу и да објави, да је Перун у боју погинуо пре него ли је дознао, да се Даница у Морачи утопила.

Сама представа била је веома занимљива. Згодније место за представу није се на свету могло наћи. Не само што се сви приказори збивају око Подгорице, него је то у повесници стара и веома трагична земља. Ту се родио Немања, основалац старог српског краљевства и династије Немањића. Онамо горе, иза моста на Морачи, находе се развалине Диоклеје, где се Диоклецијан родио. По околним планинама крвави бојеви били су се вековима између Турака и Црногораца. Тамо је десно на планини Фундина, где се за последњег рата бој био у ком паде осам стотина Црногораца и пет хиљада Турака. Кад се од Скадарског језера, идући уз Морачу, прегледа дивна панорама планинског венца, који сунце на заходу покрива црвенилом, чини се, као да сва крв покланих генерација хоће да провре. Морача, која са Рибницом у безбројним скоковима кваши подгоричке бедеме, као да се не пени на кршу него на људским костима, а исплакани пећине по високој кршевитој обали приказују се као отворени гробови.

Први поглед на дворану за представе пружао је одмах особиту насладу. Публика и глумци у истом историјском оделу! У дну је

место за кнежеву породицу. Оркестар је био певачко друштво из Подгорице, које је певало патриотске песме. Редитељ је био познати публициста Јован Павловић, који је такођер представљао, и то Перуна. Његова жена, Мила, приказала је Даницу свесно и све то већом топлом. Тешку станкову улогу представљао је кнежев побочник Липовац, који је такођер млад песник и био је одликован војничким крстом ордена св. Ђорђа прве класе за храброст, коју је показао под Карсом и у рату против Текинаца под Скобељевом. Он је потпуно успео у схватању и представљању карактера, и у лепом приказу са рањеним Дејаном не би га боље приказао ни извезбани глумац. Писац је могао и тај луксус себи дозволити, да турске улоге крикажу живи Турци. Међ њима је био и официр кнежеве гарде, бег Љубовић, потомак старе куће Љубовића још из дванаестог века.

И публика је на особити начин посматрала ствар. Један мухамедански великаш из Подгорице после представе стаде тражити професора Матавуља, који је природно и веома симпатично представљао Ибрахимагу. Кад га нађе, стиште му руку и рече: „Само си ти говорио истину, а све је друго пусто брбљање.“ Добричина, мислио је, да сваки на позорници може говорити што хоће, а да се то дело за то зове кнежево, што је све у опште његово. Али и од стаситих војвода пало је за чудо згодних примедба, којих се не би постидео никакав уметнички критичар. У осталом допадању давало се израза као и у нас пјескањем и изазивањем; наравно само један није изазиван — песник.

Л И С Т И Ћ И.

П О З О Р И Ш Т Е.

* (Златна.) 23. фебруара о. г. певало се у народном позоришту у Загребу нова, пучка опера Ивана пл. Зајца под насловом „Златка“ За ту своју оперу употребио је Зајц наше народне песме, ал' их је лепо обрадио. Такав рад заслужује похвалу, јер ће се тиме доказати и дру-

гима, да није доста узети само мотиве из народних песама, него их ваља и уметнички обрадити. По загребачким листовима опера се јако допала публици. Коло на завршетку другог чина морало се поновити.

Издаје управа српског народног позоришта.